

Poznoantično orožje na Slovenskem

Irena SIVEC

Izvleček

Avtorica podaja kratek zgodovinski pregled poznoantične vojaške zgodovine naših krajev. Jedro članka je pregled poznoantičnega orožja in vojaške opreme iz slovenskega prostora. Pri tem nakazuje probleme - vprašanje kontinuitete v vojaških postojankah, trajanje v obdobje preseljevanja ljudstev, sožitje vojaškega in civilnega prebivalstva, zlasti v urbanih jedrih, npr. Emoni in lociranje delavnic za vojaško opremo in orožje.

Slovensko ozemlje je po Dioklecijanovi razdelitvi imperija zaradi svojevrstnega geografskega položaja in zgodovinskega dogajanja upravno sodilo v štiri province: Venecijo in Histrijo, Prvo Panonijo, Savijo ter Notranji Norik (Curk 1972, 376), vojaško pa deloma v Pretenturo Iuliae et Alpium, ki je bila organizirana že ob markomanskih vpadih po letu 186 v času vladanja Marka Avrela. V njegovem času so začeli graditi zapore (claustra) od Jadranskega morja (obzidje nad Rijeko) do alpskega sveta Koroške (Rotna vas). Obrambna linija od Snežnika prek Roba pri Vrhniki, Grahovega ob Bači do Ziljske doline, dolga več kot 250 km, naj bi zaustavljala "barbare" in druge nezahelenem goste iz panonskega oziroma balkanskega sveta pred neposrednim vstopom v matično deželo te svetovne države. Ta sistem so še utrdile in izboljšale Dioklecijanove vojaške reforme. Okrepljeno vojsko je razporedil v obrambna območja, claustra na sedanjem slovenskem ozemlju so sodile v tretjo obrambno črto. Gledano z vidika vojaške strategije je bila tako vojska bolj gibljiva in s tem bolj učinkovita. Ob prodoru nasprotnika so v notranjosti razporejene enote prestregle prvi udar ter zaprle ceste, kar je omogočilo drugim legijam obkoljevalne in druge mane-

Abstract

The article is a brief historical review of the late Roman military history of Slovenia. The nucleus of the article is a review of the late Roman weaponry and military equipment from Slovenia. Certain questions are addressed, such as the continuity of military stations, their existence in the Migration period, the co-existence of military and civil inhabitants (particularly in urban centers, such as Emona), and the identification of the sites of production centers for military equipment and weapons.

vre. Obenem so bila s tako prerazporeditvijo vojaštva bremena za njegovo vzdrževanje preložena z obmejnih področij na mesta v notranjosti države (Petru 1976, 4).

Še v bizantinsko obdobje pa je ostala v veljavi Konstantinova vojaška reorganizacija, ki je bila bolj prilagojena stvarnim razmeram in možnostim. Od Dioklecijanovih enot je ohranil samo graničarje (*limitanei* oz. *riparenses* v legijah ok. 6000 mož). Celotna armada je bila razdeljena v stalno vojsko in redne mobilne terenske enote. Stalne garnizije so sestavljali graničarji in v notranjosti razporejene, po 1000 mož močne legiones pseudocomitatenses. Ti oddelki graničarjev so sčasoma izgubili svoj vojaški pomen (neredko so ostali naseljeni kot kmetje). Redna vojska se je delila v osebno stražo (*sholae*), gardne enote (*palatini*) in na vojsko v bojnih črtah (*comitatenses*). Armada palatinov in comitatenses je bila razdeljena na konjeniške odrede (*vexillationes*, 500 mož) in pešake (*legiones*, 1000 mož), imela pa je še samostojne pomožne pešadijske enote (*auxilia*, 500 mož, Junkelmann 1991, 72).

V času bojev za prevlado nad zahodnim delom imperija med vzhodnimi in zahodnimi cesarji v 4. stoletju je bila pregraja vzhodnih Alp pravza-

prav poudarjena zadnja zapora med cesarstvoma. Zato so dobili prelazi v zahodni Sloveniji kot najbolj značilen vojaško-zemljepisni dejavnik, povezan z varstvom Italije, ob takratnih zgodovinskih dogodkih (boji med pretendenti za zahodni del imperija, lahko bi rekli tudi obdobje državljskih vojn) velik pomen. Do bitke pri Ajdovščini leta 394 so se vojaški poveljniki vseskozi izogibali temu, da bi z germanskimi in drugimi najemniškimi odredi stopili na ozemlje Italije (Ciglenečki 1992, 8).

Sistem zapornega zidu, ki so ga gradile tri alpinske legije v loku od Jadranskega morja do predalpskega sveta, so utrjevali z lesenimi palisadami, stolpi med zidovi in s kasteli, prežami neposredno v povezavi z zidovjem ter z obzidanimi naselji, utrjenimi podeželskimi vilami na območju pred obzidjem. Izrabili so tudi naravno danost Krasa, pomanjkanje vode, tako da so se bile vse številnejše formacije prisiljene gibati po določenih poteh, ki pa so bile dobro nadzorovane. Imeli so tudi zelo dobro izdelan obveščevalni sistem (kresovi, dimna znamenja). Položaj teh vojaških enot (*pseudocomitatenses*), ki so sicer varovale claustra, v mirnem času pa kmetovale, je opisan tudi v vojaškem priročniku *Notitia Dignitatum*, ki je tudi sicer najboljši vir za poznavanje poznoantične vojaške strukture tega področja. V istem viru najdemo tudi navedbo, da so bile vojaške posadke tudi v mestih n. pr. Emoni, Poetoviu, Praetoriu Latobiorum (Petru 1972, 344).

Slovensko ozemlje je bilo kot prehodno področje med vzhodnim delom cesarstva in matično Italijo aktivno vpleteno v dogajanja: pohod Maksimina Traksa leta 238 skozi zapuščeno Emono, leta 351. je Magnencij vladal iz Ogleja in Emone, dobil bitki proti Konstanciju II. pri Trojanah in Ptujju, a je bil še isto leto poražen na Hrušici in v Ogleju, med leti 361 in 363 so se bile bitke med Julijanom Odpadnikom in Konstancijem II. Tudi na ozemlju Slovenije so v istem času so plenili Zahodni Goti v okolici Ptujja, 394 je pri Frigidu potekala bitka med Teodozijem in Evgenijem, Alarihovi Zahodni Goti so prezimovali pred obzidjem Emone v letih 408/9. Huni so požigali in plenili po sedanjem slovenskem ozemlju ob vračanju s pohoda v Italijo 452 (Šašel 1984, 42; Ciglenečki 1992, 6 ss; Bratož 1994, 10). Materialna zapuščina pa kljub pričakovanju ni tako jasno pričevalna, kot bi si želeli.

Največ rezultatov so dala izkopavanja na območju zapor, Hrušice v začetku sedemdesetih let, Martinj Hriba, raziskovanja v Ajdovščini (Castrum), ki še niso končana in na posameznih višinskih naseljih (Rodik, Tonovcov grad pri Kobaridu). Posamezne prvine najdemo na višinskih postojan-

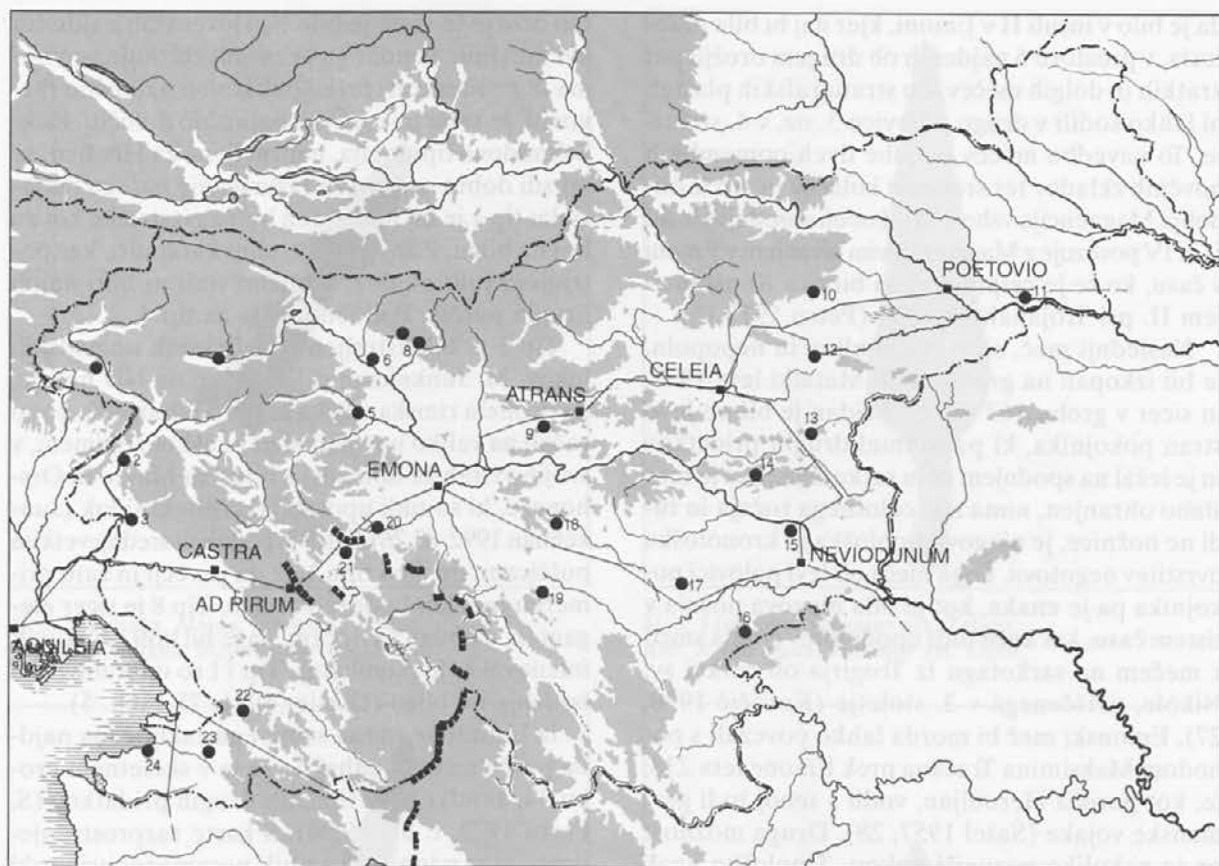
kah na kozjanskem območju, na Gorenjskem (Bašelj, sv. Jakob) in drugod, za katere pa težko rečemo, ali so bile samo vojaške postojanke ali pa tudi zavetja in prebivališča civilnega prebivalstva (Mikl-Curk, Ciglenečki, Vuga 1993, 12). Tudi v antičnih urbanih celinah naletimo na posamezne poznoantične vojaške prvine, nemalokdaj že v starejšem izkopanem fundusu, brez ustreznih detajlnih najdiščnih okoliščin. Vendar pa posamezni sklopi najdb, npr. puščične osti ali pasne spon, značilne fibule in posamezni grobovi, dajo pri kartiranju vseh najdišč vtis vojne krajine, ozemlja, ki je preživljalo težke čase in se branilo za svoj obstanek (*sl. 1*). Zanimiv je tudi nagrobni spomenik iz Zavrha v okolici Dobrne, ki kaže vojščaka s sulico v roki, napis pa pove, da je padel od gotške roke (vzidan v spodnjo stran južne strani cerkvice sv. Miklavža).

K vojaški opreми tistega časa je sodila osebna oprava (čelade, oklepi, ščiti) in orožje: meči, sulice, kopja, puščice ter posredno fibule in pasne garniture.

Do konca 3. stoletja so vojaško opremo in orožje izdelovale posamezne tako rekoč zasebne družbe (odtod tudi npr. tako široka paleta pasnih spon). Potem je postajalo izdelovanje militarij vse bolj državni monopol. Oprema je postala uniformirana; to se odlikava tudi v izdelavi pasnih garnitur z značilnim okrasom v tehniki klinastega vresa in v uporabi t. i. križnih fibul. Mediolanum je bil pomembno središče za izdelavo polizdelkov (*arma*), potem pa so jih specialisti za posamezne izdelke (*minister idoneus*) dokončno izdelali bližje uporabnikom (Oldenstein 1976, 80).

ČELADE

Ta del opreme je sodil predvsem k častniški in konjeniški opravi ter je imel v pozni antiki glede na material, iz katerega je bila izdelana in okras na njej tudi statusno funkcijo. Na Slovenskem ni znan noben tak kos. Morda je v kakšnem depozitu kakšen fragment naličnika ali zatilnega ovratnika iz bronaste pločevine, ki pa nista prepoznavna. Za ta čas in naše širše okolje so značilne čelade tipa Theilhofen in nadaljevanje razvoja čelad tipa Weisenau, za oboje je pa značilno, da imajo boljše varovano zatilje s podaljšanim pločevinastim zatilnim ovratnikom (Feugère, 1993, 121; Jobst, Ditmar-Trauth 1992, 249). Uveljavljati pa so se začele, zlasti ker so bile legije in pomožne čete enako oborožene, tudi čelade vzhodnih tipov z bronasto ali železno kaloto na prečke, vmes pa prevlečene z usnjem. V času preseljevanja ljudstev



Sl. 1: Najdišča poznoantičnega orožja v Sloveniji. 1 Tonovcov grad pri Kobaridu; 2 Kanal ob Soči; 3 Sv. Katarina nad Novo Gorico; 4 Bohinj; 5 Škofja Loka; 6 Pivka; 7 Bašelj; 8 Sv. Jakob; 9 Limbarska gora; 10 Ančnikovo gradišče; 11 Osluševci; 12 Zbelovska gora; 13 Tinje; 14 Gradec pri Prapretnem; 15 Gradišče pri Dunaju; 16 Zidani gaber; 17 Šumeje; 18 Sv. Lambert pod Pristavo; 19 Korinj; 20 Blatna Brezovica; 21 Martinj Hrib; 22 Rodik; 23 Predloka; 24 Koper.

Abb. 1: Fundorte mit spätrömischen Waffen in Slowenien.

so se oblikovale v tip čelade Baldenheim (Feugère 1993, 122).

OKLEPI

Njihove različne oblike so sodile v opremo rimskega vojaka ves antični čas. Za poznoantično obdobje so značilni predvsem lamelni oklepi (*lorica squamata*), ki so jih uporabljali še naprej v bizantinski čas. Zaradi gibljivosti in relativno majhne teže so bili najbolj uporabni.

S slovenskega ozemlja so najbolj znani deli paradnega oklepa s Hrušice, ki ga P. Petru in J. Garbsch datirata v konec 3. in začetke 4. st. Pripadal je visokemu oficirju in ima glede na umetnostno-obrtniške značilnosti in odlike največ vzporednic v delih oklepov iz Carnuntuma in Straubinga (Petru 1974, 227, 232, sl. 1; Jobst, Ditmar-Trauth 1992, 273).

Med bronastimi sponami so bile pogosto t. i. spona s presekom D, ki so lahko spenjale usnjeno jermenje na lorici segmentati (Webster 1974, 126, fig.18). Med emonskim bronastim gradivom

jih je kar lepo število, čeprav ni nujno, da so bile uporabljene prav za spenjanje posameznih členov na oklepu (Oldenstein 1976, 216 ss, t. 77-78).

ŠČITI

V antiki so uporabljali različice pravokotno-ovalnega tipa, ki je postajal v poznoantičnem času vse bolj ovalen. V Notitii dignitatum so ohranjeni zapisi o njihovih barvah na zunanjem lesenem delu (nekaj primerkov poznamo zdaj tudi iz Dure Europos iz 3. stoletja: Feugère 1993, 114). Primerki s slovenskih najdišč oz. njihovi deli niso znani, čeprav ni izključeno, da se med železnim gradivom (okovje), katerega raba ni znana, nahajajo tudi ostanki ščitov, npr. prečk in držajev.

MEČI

Prav tako ne poznamo dosti primerkov tega orožja. Iz literature navaja P. Petru po W. Schmidu,

da je bilo v insuli II v Emoni, kjer naj bi bila praetoria, v prostoru 6 najdenih ob drugem orožju pet kratkih in dolgih mečev. Po stratigrafskih plasteh bi lahko sodili v drugo polovico 3. oz. v 4. stoletje. To navedbo mečev, najdbe dveh pomembnih novčanih zkladov ter srebrnih kolačev in zrn iz obdobja Magnencija vzhodno od obeh sosednjih insul II in IV povezuje z Magnencijevim bivanjem v Emoni v času, ko se je pripravljala na bitko s Konstancijem II. pri Trojanah leta 351 (Petru 1977, 16).

Naslednji meč, sicer prelomljen in nepopoln, je bil izkopan na grobišču ob Metalki leta 1978, in sicer v grobu 163 (sl. 6). Pridan je bil ob levo stran pokojnika, ki pa ni imel drugih pridakov in je ležal na spodnjem delu sarkofaga. Ker je meč slabo ohranjen, nima niti celotnega ročaja in tudi ne nožnice, je njegova tipološka in kronološka uvrstitev negotova. Lega meča ob levi polovici pokojnika pa je enaka, kot je bila njegova nošnja v tistem času, kar kaže tudi upodobitev genija smrti z mečem na sarkofagu iz Trogirja ob cerkvi sv. Nikole, uvrščenega v 3. stoletje (Kovačič 1990, 27). Emonski meč bi morda lahko povezali s pohodom Maksimina Tračana prek Emone leta 238; je, kot poroča Herodijan, vodil s seboj tudi germanske vojake (Šašel 1957, 28). Druga možnost pa je nekoliko poznejši pokop. Tipološko enak meč poznamo iz poznoantičnega groba iz Bonna, v katerem pa sta bili tudi dve srebrni pasni sponi: ena z ovalno ploščico je enaka tej iz moškega groba iz vrta Narodnega muzeja, druga pa oblikovno enaka bronasti sponi z ledvičastim okvirom za trn in pravokotnim okovom iz groba 6 ob Delavskem domu (Haupt 1973, 321; Vuga 1985, 238; Plesničar-Gec 1967, 140, t. 3). Hauptova datira grob (pokopani je bil verjetno visok vojaški častnik germanskega rodu) v konec 4. stoletja (Haupt 1973, 324). Tudi Sagadin uvršča takšne sponi v isti čas in začetek 5. stoletja (Sagadin 1979, 309). Vuga povezuje ovalne sponi tega tipa, ki jih najdemo na tudi na Ptujju in v Drnovem, z bivanjem Zahodnih Gotov v slovenskih krajih (plenilni pohod na Ptujju in prezimovanje ob emonskem obzidju leta 408/9 (Vuga 1985, 238; S. Petru, P. Petru 1978, t. 1: 18-25, 28, 29). Torej bi meč mogli okvirno datirati tudi v ta čas.

Naslednji meč, znan s tega območja, je iz Oslovečev pri Ptujju; nahajal se je v uničenem skeletnem grobu (Mikl Curk 1972, 377, op. 11).

KOPJA, PUŠČICE

Lokostrelci (*sagitarii*) so bili v rimski vojski, zlasti v poznoantičnem času, zelo upoštevan rod. Sa-

mo orožje te vrste je bilo na slovenskih najdiščih kar številno, vendar ga je zaradi zbiranja večinoma le po literaturi težko oblikovno natančno razvrstiti, še težje pa časovno natančno določiti. Pick-Schmidova tipologija, napravljena za Hrušico, se mi zdi dobra osnova za razvrščanje našega materiala: tip 1 je bil namenjen bolj za izstrelke kot za boj na blizu. Zanje so potrebni katapulti, kar potrjujejo tudi najdbe; v bližini tudi ni bilo najdb drugih puščic. Podobno velja za tip 4.

Tip 5 je bil izstreljen iz refleksnih nomadskih lokov. M. Junkelman skličejoč se na ND navaja, da je imela rimska vojska še pred letom 400, ko so začeli na veliko novačiti med hunskimi plemeni, v svojih vrstah že nomadska ljudstva Mavre in Orsoneze, ki so tudi uporabljala refleksni lok (Junkelman 1992, 82, 76). Tip 3 je podoben srednjeveškim puščicam, tip 6 pa tipu 1, le da je večji in zato primeren tudi kot bodežno orožje. Tip 8 je sicer eleganten, a obdan s svincem, da je bil bolj učinkovit; imenoval se je plumbata. Tip 11 so uporabljali za bodenje od blizu (Giesler 1981, 75, Abb. 5).

Iz Emone je znana samo ena zaključena najdba puščične osti; nahajala se je v skeletnem grobu 34, vendar brez tipičnih drugih pridakov (S. Petru 1973, t. 81: 29, 30). S karte razprostranjenosti je razvidno, da so bili posamezni primerki puščičnih in suličnih osti najdeni na zelo širokem območju, tudi tipološko so bili zelo različni, kronološko pa jih moremo uvrstiti po navadi zgolj v kontekstu najdišča (t. 1: 1-6; sl. 2, 3). K njihovi opremlitvi sodijo zaščitni tulci za sulične osti (t. 1: 7, 10-14; sl. 4).

SEKIRE

K opremlitvi vojaka so sodile tudi sekire, ki so jih uporabljali predvsem kot orodje in za nošenje prtljage (Webster 1974, 131) (t. 1: 8).

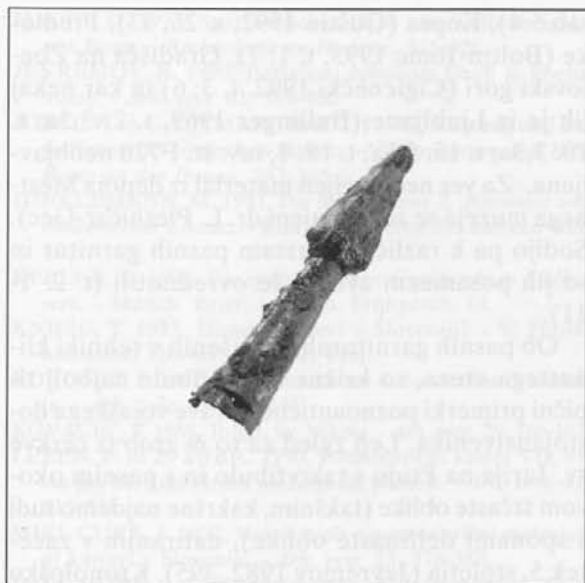
OSTROGE

Tako kot za podkve, si strokovnjaki tudi niso edini ali so v konjenici uporabljali tudi ostroge (Dixon, Southern 1992, 58 s, sl. 26).

V Emoni je bila izkopana v poznoantični plasti na Trgu republike (sl. 5).

PASNE GARNITURE

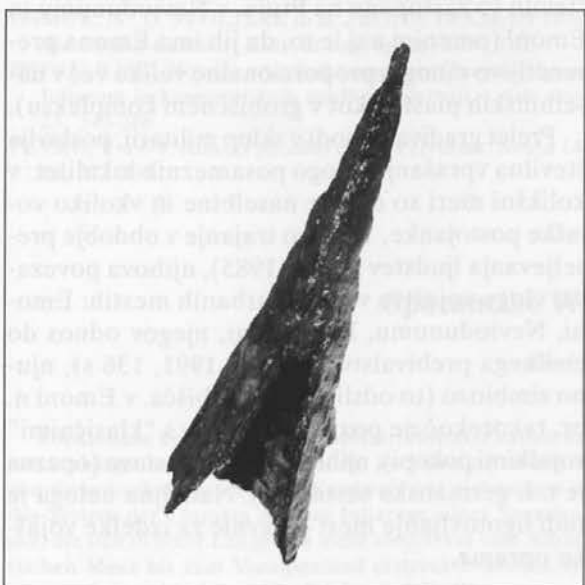
Pasne sponi, ki so bile del osebne vojaške opreme, so bile že pregledno obravnavane in ovrednote-



Sl. 2: Ljubljana, Majda Vrhovnik. Železo.
Abb. 2: Ljubljana, Majda Vrhovnik. Eisen.



Sl. 3: Ljubljana, Ferantov vrt. Železo.
Abb. 3: Ljubljana, Ferantov vrt. Eisen.



Sl. 4: Ljubljana, Majda Vrhovnik. Železo.
Abb. 4: Ljubljana, Majda Vrhovnik. Eisen.

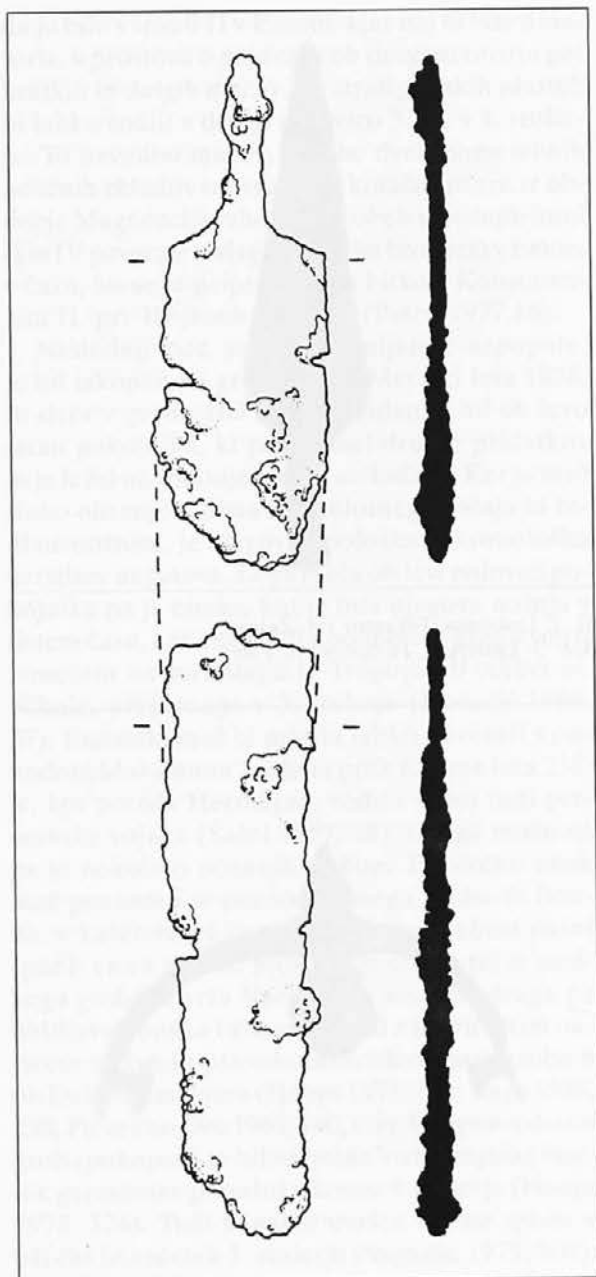


Sl. 5: Ljubljana, Trg republike. Bron.
Abb. 5: Ljubljana, Trg republike. Bronze.

ne (Sagadin 1979, 294). Dodala bi le nekaj novih primerkov, npr.: ovalno spono z zaključki v obliki živalskih glav tipa Spontin iz Emone (Šumi), datirano v začetek 5. stol. (Plesničar-Gec, Sivec 1978, t. 2: 1) in spono t. i. mediteranskih oblik (Metalka, grob 128), datirano v isti čas (Vinski 1974, 41 ss; Swoboda 1986, Abb. 4; Boube-Picot 1994, t. 16, karta 2). Dopolnilo zahtevajo tudi pasne spono, znane iz groba 633 NM (S. Petru 1972, t. 41: 3a,3b in iz istega gradiva t. 76: 31,32. M. Sagadin jih uvršča v tip Champdolent, ki se sicer razlikuje po obliki okova. Tudi S. Chadwick uvrš-

ča spono z delfinastima glavama v svoj tip A I in A II; značilne so predvsem za angleško območje. Vendar pa se podobna ploščica okova kot je v grobu 633 NM nahaja v poznoantičnem gradivu iz Predjame (Korošec 1982, t. 5: 2). Sicer pa imajo delfinaste spono lahko arkadni okov, znan s Ptuja (Tušek 1993, 284, sl. 2) in s Kozjanskega (Ciglenečki 1992, 82). Datirane so v 4. stoletje.

Tudi število najdenih delov pasnih garnitur, okrašenih v klinastem vrezu, se povečuje. Znale so s Ptuja (Mikl-Curk 1976, t. 28: 23,24) Hrušice (Ciglenečki 1994, t. 1: 8), Predjame (Korošec 1978,



Sl. 6: Ljubljana, Metalka, grob 163. Železo. M. = 1:4.
Abb. 6: Ljubljana, Metalka, Grab 163. Eisen. M. = 1:4.

tab.5:4), Kopra (Guštin 1992, s. 26, 13), Predloke (Boltin-Tome 1993, t. 1: 7), Gradišča na Zbebovski gori (Ciglencečki 1992, t. 3: 6) in kar nekaj jih je iz Ljubljane (Bullinger 1969, t. 2: 3,3a; t. 10: 3,3a; t. 15: 5,5a; t. 18: 1; inv. št. F720 neobjavljena. Za ves neobjavljen material iz depoja Mestnega muzeja se zahvaljujem dr. L. Plesničar-Gec). Sodijo pa k različnim vrstam pasnih garnitur in so jih posamezni avtorji že ovrednotili (t. 2: 1-11).

Ob pasnih garniturah, okrašenih v tehniki klinastega vreza, so križne ločne fibule najbolj tipični primerki poznoantične oprave vojaškega dostojanstvenika. Lep zgled za to je grob iz cerkve sv. Jurija na Ptuj s tako fibulo in s pasnim okovom srčaste oblike (takšnim, kakršne najdemo tudi s sponami delfinaste oblike), datiranim v začetek 5. stoletja (Jevremov 1982, 395). Kronološko in oblikovno so te fibule že zelo sistematično obdelane, tako da jih ne bi še posebej analizirala (Keller 1971, 26 ss; Pröttel 1988). Kar v lepem številu so zastopane na Ptuj, v Neviodunumu in Emoni (omenim naj le to, da jih ima Emona presenetljivo mnogo, proporcionalno veliko več v naselbinskih plasteh kot v grobiščnem kompleksu).

Prelet gradiva, ki sodi v sklop militarij, postavlja številna vprašanja: vlogo posameznih lokalitet: v kolikšni meri so civilne naselbine in v koliko vojaške postojanke, njihovo trajanje v obdobje preseljevanja ljudstev (Slabe 1985), njihova povezava, vloga vojaštva v večjih urbanih mestih: Emoni, Neviodunumu, Poetovionu, njegov odnos do civilnega prebivalstva (Carrie 1991, 136 s), njuno simbiozo (to odlikavajo grobišča, v Emoni n. pr. takorekoč ne poznamo grobov s "klasičnimi" vojaškimi pokopi), njihova etnično sestavo (opazna je t. i. germanska sestavina). Nadaljna naloga je tudi ugotavljanje mest delavnic za izdelke vojaške opreme.

BÖHME, H. W. 1974, *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 19.
BOLTIN-TOME, E. 1993, Poskus kronološke opredelitve antičnega naselja v Predloki. - *Annales* 3, 73-84.
BOUBE-PICCOT, C. 1994, *Les bronzes antiques du Maroc 4. L'équipement militaire et l'armement*. - Paris.
BRATOŽ, R. 1994, Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev. - *Zgod. čas.* 48, 5-45.
BREŠČAK, D. 1981, Podturn. - *Vár. spom.* 23, 274-275.
BREŠČAK, D. 1990, Gradec nad Mihovim, Novo mesto. - V: *Arheološka najdišča Dolenjske*, 111, Novo mesto.
BULLINGER, H. 1969, *Spätantike Gürtelbeschläge*. - Diss. arch. Gandenses 12.

CARRIE, J. M. 1991, *Der Soldat*. - V: *Der Mensch der römischen Antike*, Frankfurt.
CHADWICK-HAWKES, S. 1962-1963, Krieger und Siedler in Britannien während des 4. und 5. Jahrhunderts. - *Ber. Röm. Germ. Komm.* 43-44, 155-231.
CIGLENEČKI, S. 1992, *Pólis Norikón*. - Podsreda.
CIGLENEČKI, S. 1993, Arheološki sledovi zatona antične Poetovione. - V: *Ptujski arheološki zbornik*, 505-520, Ptuj.
DIXON, K. R. in P. SOUTHERN 1992, *The Roman Cavalry*. - London.
GIESLER, U. 1981, *Die Kleinfunde*. - V: *Ad Pirum (Hrušica)*. *Spätromische Passbefestigung in den Julischen Alpen*, Münch. Beitr. z. Vor- und Frühgesch. 31.

- HAUPT, D. 1973, Spätromisches Grab mit Waffenbeigabe aus Bonn. - *Archéologie en Historie*, 315-326.
- JEVREMOV, B. 1990, Pozlačeni čebulasti fibuli iz Poetovione. - *Arh. vest.* 41, 389-402.
- JOBST, W. in G. DITMAR-TRAUTH 1992, Rüstung und Bewaffnung des römischen Heeres. - V: *Carnuntum. Das Erbe Roms an der Donau*, 247-305.
- JUNKLEMAN, M. 1991, *Die Reiter Roms 2. Reitweise und militärischer Einsatz*. - Kulturgeschichte der antiken Welt 49.
- KELLER, E. 1971, *Die spätromischen Grabfunde in Südbayern*. - Münch. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch. 14.
- KNIFIC, T. 1993, Hunki sledovi v Sloveniji? - V: *Ptujski arheološki zbornik*, 521-542, Ptuj.
- KOROŠEC, P. 1982, Predjama konec 4. do sredine 5. stoletja. - *Arh. vest.* 33, 84-114.
- KOVAČIČ, V. 1988, Trogir. Sv. Nikola. - *Arh. preg.* 29, 166-167.
- LEBEN, F. in Z. ŠUBIC 1990, Poznoantični kastel Vrh brsta pri Martinj Hribu na Logaški planoti. - *Arh. vest.* 41, 313-354.
- MIKL CURK, I. 1972, Nekaj misli o poznoantični materialni kulturi v Sloveniji. - *Arh. vest.* 23, 376-383.
- MIKL-CURK, I. 1976, *Poetovio 1.* - Kat. in monogr. 13.
- MIKL-CURK, I., S. CIGLENEČKI in D. VUGA 1993, *Poteh rimskih vojakov v Sloveniji*. - Ljubljana.
- OLDENSTEIN, J. 1977, Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten. - *Ber. Röm. Germ. Komm.* 57, 51-240.
- OSMUK, N., D. SVOLJŠAK in B. ŽBONA-TRKMAN 1994, *Ajdovščina-Castra*. - Kult. in nar. spom. Slov. 183.
- PETRU, P. 1972, Novejše arheološke raziskave Claustra Alpium Iuliarum in kasnoantičnih utrd v Sloveniji. - *Arh. vest.* 23, 343-366.
- PETRU, P. 1974, Rimski paradni oklep s Hrušice, Situla 14-15, 227-237.
- PETRU, P. 1976, *Zaton antike*. - Ljubljana.
- PETRU, P. 1977, Praetoria in njihov vpliv na tipe rimskih stavb v naših krajih. - *Materiali* 13, 13-17.
- PETRU, S. 1972, *Emonske nekropole*. - Kat. in monogr. 7.
- PETRU, S. in P. PETRU 1978, *Neviodunum*. - Kat. in monogr. 15.
- PLESNIČAR-GEC, L. 1968, Obležje in kronologija antičnih grobov na Prešernovi in Celovski cesti v Ljubljani. - *Arh. vest.* 17, 137-146.
- PRÖTTEL, Ph. M. 1988, Zur Chronologie der der Zwiebelknopffibeln. - *Jb. Rom. Germ. Zentmus.* 35, 347-372.
- SAGADIN, M. 1979, Antične pasne spone in garniture v Sloveniji. - *Arh. vest.* 30, 294-327.
- SLABE, M. 1985, Naselbinska struktura 5. in 6. stoletja v jugovzhodnem predalpskem prostoru. *Zgod. čas.* 39, 185-191.
- STRMČNIK-GULIČ, M. 1992, Jurišna vas, Slovenska Bistrica, Ančnikovo gradišče. - *Var. spom.* 34, 226-230.
- SWOBODA, R. M. 1986, Zu spätantiken Bronzeschnallen mit festem, dreieckigem Beschlag. - *Germania* 64, 91-103.
- ŠAŠEL, J. 1984, K zgodovini Emona v rimskih napisih in literaturi. - V: *Zgodovina Ljubljane*, 35-45, Ljubljana.
- ŠAŠEL, J. 1958, *Vodič po Emoni*. - Ljubljana.
- TUŠEK, I. 1993, Ptuj. - *Var. spom.* 34, 282-286.
- VALIČ, A. 1968, Gradišče nad Pivko pri Naklem. - *Arh. vest.* 19, 485-508.
- VALIČ, A. 1990, Poznoantično najdišče sv. Jakob nad Potočami pri Preddvoru. - *Arh. vest.* 41, 431-438.
- VÖLLING, T. 1990, Funditores im römischen Heer. - *Saalb. Jb.* 45, 24-58.
- VUGA, D. 1985, Moški grob / 1885 z vrta Narodnega muzeja v Ljubljani. - *Arh. vest.* 36, 237-255.
- WEBSTER, G. 1974, *The Roman Imperial Army*. - London.
- ŽBONA-TRKMAN, B. 1980, Kanal. - *Var. spom.* 23, 272.

Spätantike Waffen in Slowenien

Zusammenfassung

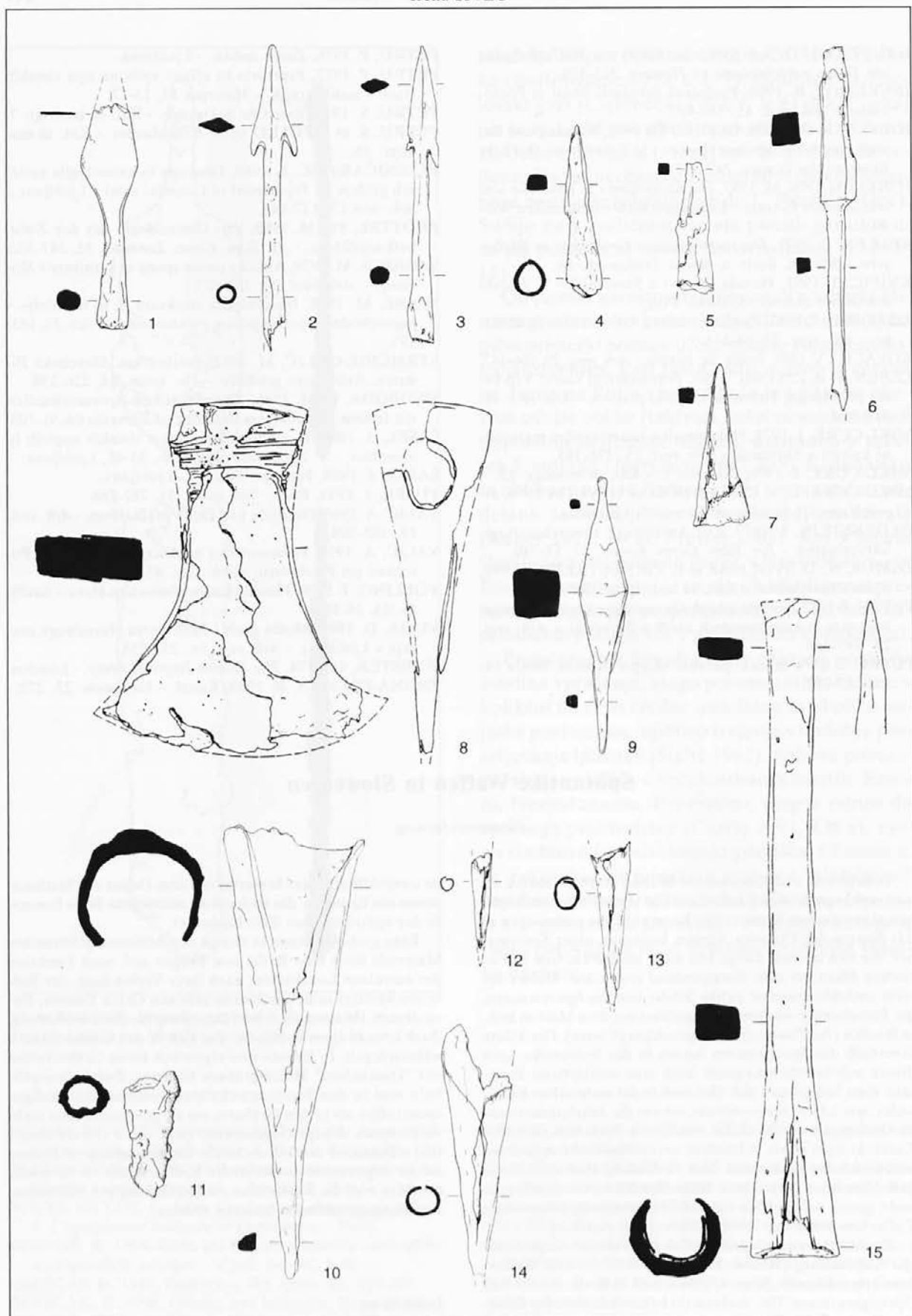
Diokletians und Konstantins Militärreformen hatten einen verhängnisvollen Einfluß auf die Verhältnisse im heutigen slowenischen Gebiet. Die Karstwelt war einbezogen in das System der Claustra Alpium Iuliarum, einer Sperrmauer, die sich in einer Länge von mehr als 250 km vom Adriatischen Meer bis zum Voralpenland erstreckte. Dieses System umfaßte einzelne antike Städte und die Sperrmauern; die Forschungen wurden durchgeführt auf dem Martinj hrib, in Hrušica (Ad Pirum) und in Ajdovščina (Castra). Die Städte innerhalb der Sperrmauern hatten in der Spätantike nach dieser militärischen Logistik auch eine militärische Funktion. Zum Teil spiegelt sich dies auch in der materiellen Kultur wider, wie z.B. in Neviodunum, wo um die Jahrhundertwende Grabungen durchgeführt wurden, in Poetovios neuesten Entdeckungen sowie in Emonas unveröffentlichtem und unveröffentlichtem Material. Von Bedeutung sind auch die in ganz Slowenien verstreuten Höhenfundorte, von denen man nicht genau weiß, ob sie eine Militärbesatzung hatten oder Zufluchtsstätten der Zivilbevölkerung darstellten.

Zur Militärausrüstung dieser Zeit gehörte auch die persönliche Aufmachung (Helme, Harnische, Schilde) und Waffen: Schwerter, Lanzen, Speere, Pfeile und indirekt Fibeln und Gürtelgarnituren. Die Verfasserin behandelt einzelne Fundkomplexe; einige Gegenstände sind äußerst schwer datierbar, wie z.B. die Pfeilspitzen, weil sie nur im Rahmen des Fundortes zu bestimmen sind. Der Beitrag dieses Aufsatzes

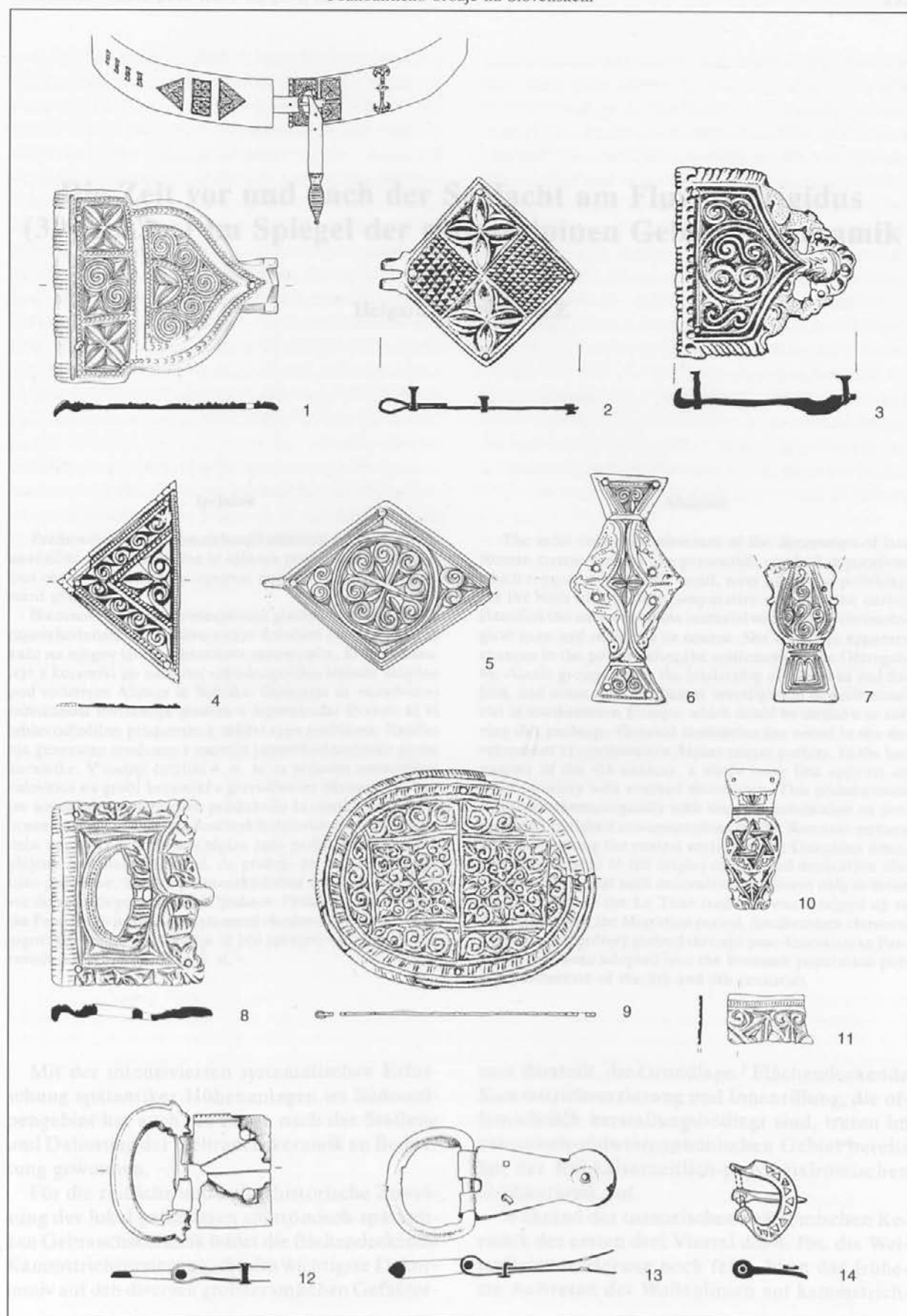
ist unveröffentlichtes Material aus dem Depot des Stadtmuseums von Ljubljana, das auch auf die militärische Rolle Emonas in der spätromischen Zeit hindeutet.

Eine grobe Durchsicht des zu den Militaria gehörenden Materials wirft eine Reihe von Fragen auf: nach Funktion der einzelnen Lokalitäten, nach ihrer Verbindung, der Rolle des Militärs in den größeren urbanen Orten Emona, Neviodunum, Poetovio, nach ihrer Beziehung zur Zivilbevölkerung, ihrer notwendigen Symbiose, die sich in den Gräberfeldern widerspiegelt. In Emona sind eigentlich keine Gräberfelder mit "klassischen" Militärgräbern bekannt, Zwiebelknopffibeln sind in den Siedlungsschichten Emonas viel häufiger anzutreffen als in den Gräbern, wo sie gewissermaßen nicht vorkommen. Einige Gegenstände (z.B. ovale Gürtelschnallen) reflektieren ihre ethnische Zusammensetzung - in Emona ist die sogenannte germanische Komponente zu beobachten. Man wird die Werkstätten zur Herstellung von Militärausrüstungsgegenständen lokalisieren müssen.

Irena Sivec
Mestni muzej
Gospodka 15
SI-1000 Ljubljana



T. / Taf. 1: 1-5 Ljubljana, Trg republike; 6-15 Ljubljana, Cankarjev dom. Vse železo / Alles Eisen. M. = 1:2.



T. / Taf 2: 1 Hrušica; 2,3 Ptuj; 4 Ljubljana, Ferantov vrt; 5-7 Ljubljana; 8 Predloka; 9 Koper, Kapucinski vrt; 10 Predjama; 11 Zbelovska gora; 12 Ljubljana, Šumi; 13 Ljubljana, Metalka; 14 Ljubljana, Jakopičev vrt. Vse bron / Alles Bronze. M. = 1:2.